

Водяник Яна Віталіївна,

здобувач вищої освіти Національної академії внутрішніх справ

Науковий керівник:

Шаповаленко Євген Володимирович,

доцент кафедри оперативно-розшукової діяльності Національної академії внутрішніх справ, кандидат юридичних наук, доцент

РОЗШУК ДІТЕЙ, ВИВЕЗЕНИХ ЗА КОРДОН І НА ТИМЧАСОВО ОКУПОВАНУ ТЕРИТОРІЮ

Питання розшуку і повернення дітей на сьогоднішній день постає найбільш гостро через повномасштабне вторгнення військ РФ до України. За даними державного порталу «Діти війни» у період з 24 лютого 2022 року у насильницький спосіб до Росії, Білорусії та до тимчасово окупованих територій було вивезено понад 19546 українських дітей, серед яких тільки 388 вдалося повернути [2]. Проте ця кількість не є остаточною, оскільки інформація, що стосується кількості вивезених українських дітей постійно оновлюється, а також пошук дітей, які були депортовані, ускладнюється тим, що щодо таких дітей не завжди є заява про зникнення, а отже вони не перебувають в офіційному розшуку. Це може свідчити про те, що статистика може бути значно більшою. Проблематичним є те, що наразі юридично це питання не врегульовано, адже важелів впливу на державу-агресора поки не знайшла ні влада, ні міжнародна спільнота.

Дитячий омбудсмен Д. Герасимчук зазначила, що існує п'ять заздалегідь спланованих основних сценаріїв викрадення українських дітей. Перший пов'язаний із вбивством батьків, другий – розлучення з батьками під час фільтрації; третій – вилучення дітей з родин, при цьому іноді відбувається позбавлення батьківських прав осіб з проукраїнськими поглядами; четвертий спосіб пов'язаний з вивезенням дітей із закладів інституційного нагляду; п'ятий спосіб полягає у створенні неприйнятних умов для життя на окупованій території, за якого батькам пропонують віддати дітей на оздоровлення, лікування або відпочинок [6].

Вивезені діти переважно поміщуються в інтернати та дитячі будинки і після цього усиновлюються російськими родинами. Після чого змінюється прізвище та ім'я дитини, і можливо, інші її анкетні дані, що значно ускладнює пошук дитини. Однак якщо дитина протягом місяця не була усиновлена, то дані про дитину вносяться до Регіонального банку даних, який знаходиться під управлінням окружного комітету (департаменту) освіти або підпорядковується органам соціального захисту при Адміністрації регіону. Щодо цих

дітей ведеться база Регіонального оператора банку даних про дітей, що залишилися без піклування батьків. Оператор вживає заходів щодо влаштування дітей в сім'ю в цій області проживання протягом наступного місяця. Для цього необхідна інформація публікується у журналах, газетах, дошках оголошень та на веб-сайтах.

Розшуком зниклих дітей в Україні займається Національна поліція відповідно до покладених на неї завдань, а саме: охорона прав та свобод людини, а також протидія злочинності [5, ст. 2] та у зв'язку із наявністю достатньої інформації одержаної в установленому порядку що потребує перевірки про осіб безвісно відсутніх відповідно до Закону України «Про оперативно-розшукову діяльність» [1, ст. 6] це є підставою для проведення працівниками НПУ оперативно-розшукової діяльності. У поліції розшуком дітей займаються підрозділи кримінальної поліції. Додатково залучають Державне бюро розслідувань, Службу безпеки України, волонтерів і громадські організації, як українські, так і інших держав.

Працівниками ювенальної превенції для спрощення процедури подачі інформації про дитину, яка зникла безвісти та/або зв'язок з якою відсутній, до органів поліції було впроваджено чат-бот в Телеграмі <https://t.me/poshukditeirobot>. Інформація з даного боту реєструється в ЄРДР, ретельно перевіряється працівниками поліції та після чого вживаються заходи щодо розшуку. Також за особистим дорученням Президента України Володимира Зеленського створили портал «Діти війни» який допомагає оперативно збирати інформацію про дітей та дозволяє подавати звернення у правоохоронні органи: Національну поліцію України, Офіс Генерального прокурора, а також до Національного інформаційного бюро. Даним сайтом можуть скористатися як батьки загубленої, переміщеної або ж депортованої дитини, так і усі, хто має будь-яку інформацію про зниклих дітей, порушення їхніх прав та злочини, скоєні проти них.

Також організацією Find My Parent у співробітництві з Національною поліцією України було розроблено мобільний додаток «Reunite Ukraine» Його основною функцією є пошук дітей, які безвісти зникли, а також возз'єднання членів сімей, які були внутрішньо переміщені, виїхали за межі України або були незаконно депортовані до російської федерації, білорусі чи тимчасово окупованих територій України. Принцип роботи додатку полягає у пошуку штучним інтелектом співпадінь між профілями зареєстрованих в цьому додатку осіб. У разі виявлення штучним інтелектом збігу даних, відповідна інформація відразу надходить до Національної поліції. Додаток зберігає конфіденційність особи, це пов'язано з тим що особа, яка виявила депортовану дитину, знаходячись на тимчасово окупованій території, або на території держави-агресора, часто не може офіційно звернутися до державних органів України або просто боїться це

зробити. Але ввести дані депортованої дитини у застосунок та збільшити шанси рідних знайти цю дитину, цілком можливо. Особливо це стосується маленьких дітей, які не здатні повідомити даних про себе. Крім того, РФ вдається до злочинів та змінює персональні дані дитини, як раз з метою унеможливлення ідентифікації, та, відповідно, розшуку незаконно вивезених з України дітей. Тож, особи, яким відомі справжні дані дитини, за допомогою цього застосунку можуть сприяти розшуку дітей [3].

Додатково інформація про вивезених дітей отримується через Червоний Хрест, журналістські розслідування, рідних вивезених дітей, але навіть правоохоронці стверджують, що єдиного алгоритму повернення дітей додому не буде. Це пов'язується із місцем перебування дітей та їх статусом.

Важливе значення для встановлення місцезнаходження дітей становить здійснення розвідки на основі відкритих джерел («OSINT») шляхом якої спеціалісти перевіряють та аналізують загальнодоступну інформацію з мережі Інтернет, веб-сайтів, газетних статей, сайтів оголошень, різноманітних форумів, соцмереж, пропагандистських відео та груп миттєвих повідомлень. Даний спосіб є доволі ефективним оскільки надає доступ до подій на територіях, які недоступні для розслідування або в доступі до котрих їм було відмовлено, дозволяє швидко збирати інформацію та не вимагає залучення спеціальних працівників. За допомогою «OSINT» ми можемо опрацювати інформацію про те, скільки всього дітей без батьків опинилося в сусідній країні, статус таких дітей (прийняті або не прийняті в сім'ю), в якому саме закладі дитина перебуває, яку школу відвідує.

Після встановлення поліцією місцезнаходження дитини, вони зв'язуються з відповідними міжнародними та волонтерськими організаціями що безпосередньо займаються евакуацією людей з окупованих територій, передають їй всі наявні відомості про дитину та після чого її повертають додому. Також дану інформацію можуть передати батькам дитини, які особисто можуть забрати дитину.

Пошук дітей, які зникли, завжди було надзвичайно важливим напрямом роботи поліції, який під час війни став ще більш актуальним. Серед підрозділів Національної поліції, саме Департамент карного розшуку координує і організовує розшукову роботу щодо встановлення місцезнаходження безвісно зниклих дітей. Він вживає першочергові заходи що передбачають:

- заведення оперативно розшукової справи на підставі ст. 6 Закону України «Про оперативно-розшукову діяльність»;
- установа часу, місця, обставин зникнення дитини;
- опитування батьків, законних представників, сусідів або інших осіб, що можуть висвітлити обставини зникнення;

- отримання фото дитини, інформації щодо особливих прикмет зовнішності, одягу та речей, які були в дитини на час зникнення;
- складання опису зовнішніх ознак, особливих прикмет, речей та одягу з метою розроблення орієнтування;
- складання схеми родинних, шкільних і позашкільних зв'язків, а також установлення контактів зниклої дитини в соціальних мережах;
- установлення наявності мобільного телефону, його IMEI та номера абонента;
- вжиття заходів щодо встановлення можливих місць перебування дитини з урахуванням рельєфу місцевості в районі зникнення, а також гідрометеорологічних умов у день зникнення;
- відпрацювання місцевості, де зникла дитина.

Підсумовуючи, можна відмітити що відповідно до статті 30-1 закону України «Про охорону дитинства» держава вживає всіх необхідних заходів для забезпечення захисту дітей, які перебувають у зоні воєнних дій і збройних конфліктів, дітей, які постраждали внаслідок воєнних дій і збройних конфліктів, догляду за ними та возз'єднання їх із членами сім'ї, включаючи розшук, звільнення з полону, повернення в Україну дітей, незаконно вивезених за кордон [4]. Проблема дітей, які зникли безвісти за особливих обставин, тобто дітей, які зникли безвісти у зв'язку із збройним конфліктом, воєнними діями, тимчасовою окупацією частини території України, надзвичайними ситуаціями природного чи техногенного характеру потребує скоординованих зусиль держави та інститутів громадянського суспільства, а також громадян.

Список використаних джерел

1. Закон України «Про оперативно-розшукову діяльність» від 18.02.1992. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2135-12#Text>.
2. Діти війни. URL: <https://childrenofwar.gov.ua/>.
3. В Україні запрацював мобільний додаток, створений для пошуку дітей. URL: <https://sweden.mfa.gov.ua/news/v-ukrayini-zarplyacuvav-mobilnij-dodatok-stvorenij-dlya-poshuku-ditej>.
4. Про охорону дитинства : Закон України від 26.04.2001 р. № 2402-III. Дата оновлення: 13.12.2022. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2402-14#Text>.
5. Закон України «Про Національну поліцію» від 02.07.2015 URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/580-19#Text>.
6. Викрадення дітей є однією зі складових злочину геноциду українського народу, який скоює Росія – Дар'я Герасимчук. URL: <https://www.president.gov.ua/news/vikradennya-ditej-ye-odniyeyu-zi-skladovih-zlochynu-genocidu-81217>.